

JOSEF KOLEJKA

POSTAVENÍ RAKOUSKÉ ŘÍŠE NA JAŘE 1849

Využívajíc vítězství svých vojsk v Uhrách koncem února 1849 v bitvě u Kápolné, provedla rakouská vláda svůj starší záměr vůči říšskému sněmu zasedajícímu tehdy v Kroměříži: dne 7. března jej rozpustila a vydala oktrojovanou ústavu s datem 4. března. Rakouská „hofpartei“ tak zahájila závěrečnou etapu svého úsilí o dovršení kontrarevoluce v celé své říši. Cesta ke konečnému vítězství však nebyla snadná. Hned v březnu a dubnu 1849 musila rakouská armáda znovu vést válku v severní Itálii a rakouská diplomacie musila nadále reagovat na jednání celoněmeckého shromáždění ve Frankfurtu n/M, jehož mnozí členové se ani v druhé polovině března a začátkem dubna 1849 nechtěli vzdát ideje sjednocení Německa s „německým Rakouskem“. A v Uhrách vznikla po 7. březnu 1849 možnost smíření Maďarů s Jihoslovany, kteří byli rovněž zklamáni zněním oktrojírky. A protože se v dubnu rozvíjela úspěšně maďarská protiofenzíva proti císařským vojskům, dostávala se rakouská vláda do obtížného postavení. Přitom situace „doma“ v Rakousku – v alpských a českých zemích – nezbuzovala ve Vídni v prvních dnech a týdnech po 7. březnu žádnou velkou radost. Opoziční skupiny z řad německých Rakušanů, Čechů i Slovinců a také část liberálů oktrojírku odmítly a veřejně odsoudily rozehnaní říšského sněmu.

1. VÁLKA S ITÁLIÍ

Vítězství republikánských demokratů v papežském státě a pak v Toskánsku na začátku roku 1849 podněcovalo demokratické a národně sjednocovací nálady také v Piemontu (Království sardinském) a pochopitelně povzbuzovalo sebevědomí v okupovaném Lombardsku. Pod tlakem lidových mas a obávaje se nepříznivého výsledku jednání o mírovou smlouvu s Rakouskem, rozhodoval se král Sardinského království Karel Albert koncem února 1849 k myšlence znovuzahájení války s Rakouskem. Ideu znovuzahájení této války přijímali v Piemontu i umírnění liberálové, kteří hledali východisko z vnitřní krizové situace ve své zemi a kteří viděli v této válce

i prostředek k obnově prestiže savojské dynastie proti rostoucím republikánským náladám lidových i středních mas. Toto zaměření – vyřešit válkou spor s Rakouskem – přijala piemontská sněmovna 2. března a turinská vláda se takto rozhodla dne 8. března 1849. Dne 12. března uvědomila vláda Sardinského království o svém rozhodnutí rakouské vojenské velení v Miláně. Protože v dohodě o příměří z 9. srpna 1848 se obě válečné strany zavázaly, že vypovězení války je nutno oznámit 8 dní předem, připravoval Piemont zahájení války na 20. března.

Polní maršál Radetzky očekával zahájení války se strany Sardinského království už dříve, a tak mohl učinit již před 20. březnem dostačující protipatření. Poměr sil – v počtu vojáků – byl na obou stranách vyrovnaný, ale Radetzky měl více dělostřelectva. Na druhé straně mohli zase Piemontští počítat s výbuchem povstání v Lombardii; v jejích pevnostech zůstaly jen málo početné posádky. Ale nakonec – a velmi brzy – rozhodly opět válečné zkušenosti a připravenost rakouského velení na jedné straně a nedostatky a neschopnost ve velení v piemontské armádě na straně druhé. V hlavní bitvě u Novarry z 22. na 23. března 1849 utrpěla armáda Sardinského království krutou porážku. Král Albert nabídl Rakušanům příměří, vzdal se trůnu ve prospěch svého syna Viktora Emanuela a okamžitě se odebral do emigrace (do Portugalska).

Nový piemontský král pak požádal Radetzkého o revizi podmínek kapitulace. V osobní rozmluvě s rakouským polním maršálem dne 24. března 1849 dosáhl Viktor Emanuel II. určitého zmírnění kapitulčních podmínek. Radetzky tak chtěl umožnit mladému piemontskému králi, aby si zjednal ve své vládě „pořádek“, aby odstranil vliv demokratů v zemi apod. Jak oznámil Radetzky předsedovi rakouské vlády Schwarzenberkovi, žádal Viktor Emanuel II. zastavení palby na tak dlouho a za takových podmínek, aby nebyl ve své činnosti doma zdiskreditován, aby si udržel vliv v armádě apod.

Dílčími ústupky na (rozdíl od původního radikálního záměru proti poražené piemontské armádě) sledoval rakouský polní maršál cíl nejen nadále udržet pro Rakousko Lombardii, ale navíc eventuálně „uskutečnit těsnou spolupráci mezi Rakouskem a Piemontem, a tak zachránit existující sociální a politický řád“. Radetzky nepotřeboval nutit mladého piemontského krále např. ke zrušení ústavy v Sardinském království, a považoval za dostačující, budou-li v Piemontě odstranění z vlády buržoazní demokraté a upustí-li Sardinie od svých záměrů rozšiřovat své panství do severní Itálie a stát se základnou celoitalského hnutí. Viktor Emanuel II. se na této schůzce s Radetzkým k takové politice zavázal.¹

Vývoj v Piemontu však nešel po 24. březnu tím směrem, který si přál Radetzky. Nikoli snad proto, že vídeňské pravicové kruhy ve Schwarzenberkově vládě neprojevíly v období jednání o mír tolik ochoty k ústupkům ve prospěch Piemontu, ale proto, že liberálové v Turině a jinde v Sardinském království byli natolik prosáklí odporem proti Rakousku, že nebylo možné provést v Piemontu zásadní změnu v zahraniční politice. Nová vláda Piemontu byla ovšem konzervativní, ne-li reakční, ale zároveň se stal jejím

¹ G. Candeloro, *Istoriya sovremennoj Italii. Ot nacionalnoj revoljucii do objedinenija*, T. 3, Moskva 1966, 493–496.

členem i Vincenzzo Gioberti, který byl znám jako stoupenec ideje sjednocení Itálie.²

Postavení nového piemontského krále Viktora Emanuela II. a jeho nové vlády nebylo v prvních dnech po 25. březnu 1849 snadné. Sněmovna odmítla souhlasit s podmínkami příměří s Rakouskem: král ji proto dne 30. března rozpustil. V Turině a zejména v Janově, kde byl silný vliv mazzinistů, proběhly demonstrace proti vládě. Janované projevilí odhodlání vynutit si pokračování války proti Rakousku a popřípadě vzít do svých rukou její vedení. Proto se obraceli na Lombardžany, navazovali spojení s nadále se bránícími Benátkami a chtěli vytvořit společný postup s demokraty v Toskánsku a Římské republice. Nastolení demokratickorepublikánského triumvirátu v Janově z 2. dubna 1849 znamenalo sice pěknou, ale krátkou epizodu ve válce Sardinie proti Rakousku. Piemontská armáda obklíčila již 4. dubna Janov a po zdlouhavém vyjednávání o kapitulaci dobyla město dne 12. dubna 1849.

Před zahájením války proti Rakousku spoléhali piemontští demokraté na výbuch nového povstání v Lombardii. Myšlenka na provedení nového povstání proti rakouské nadvládě byla v Lombardii vskutku i po srpnu 1848 nadále živá. Rakouská okupační správa v Lombardii se sice pokusila získat sympatie místního rolnictva, ale neměla příliš velký úspěch. V městech pak maloburžoazie, řemeslníci a dělníci i část střední šlechty a buržoazie zůstávali na protirakouských pozicích. Ilegální činnost mazzinistů neustále podněcovala tyto protirakouské nálady Lombardžanů. Vrchní velení piemontské armády však příkládalo povstání v Lombardii spíše pomocnou, druhořadou roli, spoléhajíc především na úspěchy regulérní armády. Král Karel Albert se totiž obával, že by eventuální masové povstání posílilo pozice republikánů, a to si pochopitelně nepřál. Podle pokynů velení piemontské armády měla lombardská komise v Turině instruovat tajné výbory v Lombardii tak, aby vlastenci podnikali jen drobné místní akce proti týlu rakouské armády a aby při příchodu piemontské armády do Lombardie předávali moc ve svých obcích do rukou piemontských představitelů. A tak nebylo využito té skutečnosti, že Radetzky musil při přípravě své armády proti chystanému útoku piemontských vojsk koncentrovat své síly v té míře, že v pevnostech Milána, Como, Bergama, Brescia a jinde zůstaly jen malé vojenské posádky.

Jedinou závažnou vojenskou akcí, kterou připravila lombardská komise v Turině a kterou velení piemontské armády schválilo, byla výprava dobrovolnického oddílu utvořeného z uprchlíků lombardského původu, který se prodral severní Lombardií přes Barezú, Bergamo s cílem usadit se v Brescii a učinit z ní centrum povstání v Lombardsku. Ve jmenovaných a dalších městech se vskutku vlastenci po 20. březnu dostali k moci. Dobrovolnický oddíl G. Camozziho se však příliš zdržel při obléhání rakouské posádky v bergamské citadele, takže k Brescii dorazil až 1. dubna. V té době však bylo povstání v tomto městě již poraženo a povstalci byli krutě potrestáni.

A tak desetidenní válečné události v severní Itálii — de facto trvala

² *Tamtéž*, 498. Gioberti byl však za několik dní potom poslán jako vedoucí diplomatické mise do Paříže.

vlastní válka jen tři-čtyři dny – neznamenal pro Rakousko žádné nebezpečí. Toto konstatování můžeme potvrdit i zjištěním, že nová válka v severní Itálii příliš nevzrušila veřejnost jednotlivých národů rakouské říše. Zprávy o zahájení války přišly do Rakouska vlastně již po jejím skončení. Opoziční tisk sice tu a tam z trucu proti vydání oktrojírky a rozeznání kroměřížského sněmu projevil v některých narážkách sympatie Italům, ale jejich intenzitu nelze srovnat s nadšeným ohlasem revolučních povstání na Sicílii a v Neapoli ze začátku roku 1848.³ Takže rakouskou vládu z této formy opozice některých liberálních a demokratických skupin v německo-rakouském nebo českém prostředí hlava bolet nemusila. Navíc zaznělo v Německu opět několik hlasů na „obranu Terstu“ či jiných „německých zájmů“.

V Římské republice sice vládl koncem března 1849 nový republikánsko-demokratický triumvirát Mazzini, Armelli a Satti, který považoval za svůj hlavní úkol sjednotit všechny vlastenecké síly celé Itálie a obnovit válku za nezávislost,⁴ ale již na začátku dubna 1849 se musila Římská republika soustředit na obraně vlastní země proti cizí intervenci. Porážka piemontské armády od Rakouska se projevila nepříznivě také v Toskánsku, kde místní monarchisté zaktivizovali svou protirevoluční činnost, za pomoci kléru podnítily proti republikánské vládě značnou část rolnictva a dne 11. dubna 1849 provedli ve Florencii převrat. Koncem dubna vtrhlo do Toskánska rakouské vojsko a v průběhu května je obsadilo. Tak se stalo Toskánské velkovévodství opět vazalem habsburské monarchie.

Už od konce roku 1848 se ve Francii vládní kruhy netajily záměrem či povinností, jež vyplývala z katolického charakteru země, postavit se za papeže. Toto stanovisko dávaly najevo také Rakousko a Španělsko. Dne 1. dubna 1849 se konala v Gaetě konference zástupců jmenovaných tří států a Neapolska, která projednala přípravu vojenské intervence proti Římské republice. Francie začala tuto intervenci již 24. dubna vyloděním silného vojenského oddílu v Citavecchia a její vojska se pokusila dobýt Řím již dne 30. dubna. Koncem dubna vstoupila na území Římské republiky neapolská vojska. Na severu zahájila začátkem května pochod rakouská armáda.⁵

Ještě v druhé polovině března 1849 musila rakouská armáda v severní Itálii „bránit své državy“, v dubnu a květnu 1849 rakouské vojsko dobývalo i střední Itálii.

Ve válce proti Rakousku stály tehdy již jen Benátky.

³ V „Novinách Lípy slovanské“ z 22. 3. 1849, v Arnoldových „Občanských novinách“ a také v „Constitutionelle allgemeine Zeitung von Böhmen“ z 24. března vyšlo provolání turinského spolku „Societa per l'allianza Italo-Slava“, která nabádala Slovany ke svržení rakouské nadvlády, ke smíru s Maďary a k vzájemnému bratrství s nezávislou Itálií. Zahájení války Sardinie proti Rakousku komentoval K. Sabina v „Novinách Lípy slovanské“ 28. 3. 1849, ale v té době byla Sardinie již poražena. V. Cejchan, *Italsko-slovanský spolek v Turíně a radikální hnutí v Čechách na jaře 1849*, Slovanské historické studie, III, Praha 1970, 313–354.

⁴ Candeloro, c. d., 532.

⁵ Intervence nebyla dlouho úspěšná, takže ještě v červnu 1849 se v Itálii vylodily i španělské oddíly. Francouzské expediční vojsko vzrostlo na 35 000 mužů. Řím padl až 1. července 1849.

2. FRANKFURTSKÉ SHROMÁŽDĚNÍ O RAKOUSKU

Z Německa sice nehrozilo Rakousku žádné nebezpečí vojenského vystoupení, ale přece jen reakce německého Národního shromáždění na vyhlášení oktrojované ústavy a rozeznání kroměřížského sněmu nebylo pro rakouskou vládu podřadnou záležitostí. Zpráva o oktrojrice se dostala do Frankfurtu večer 11. března nebo dvanáctého ráno. Poslanec Raumer okamžitě interpeloval říšské ministerstvo v otázce vztahu Rakouska k Německu. Téhož dne se stalo ve Frankfurtu známé, že jednání „velkoněmecké strany“ v Olomouci nemělo úspěch. Člen této skupiny Welcker proto podal dne 12. března 1849 návrh, aby Národní shromáždění v odpověď na poslední události v Rakousku provedlo okamžitě druhé čtení navrhované říšské ústavy a převedlo hodnost německého císaře na pruského krále, k němuž měla být vyslána okamžitě delegace Národního shromáždění. Welcker zároveň navrhl, aby Národní shromáždění slavnostně protestovalo proti pokusu rakouské vlády nebo zástupců německorakouských zemí vyvázat se z příslušnosti k „německé vlasti“.⁶

Welcker tak předvídavě reagoval na stanovisko rakouské vlády z 9. března, které vešlo ve známost ve Frankfurtu až 15. března. Pod tlakem těchto vystoupení poslanců Raumera a Welckera odpovídal říšský ministerský předseda Gagern dne 17. března v tomto duchu: Podmínky, za nichž hodlá Rakousko vstoupit do Německa, neuspokojují ostatní členy Německa. Nová rakouská ústava nebere ohled na vztah Rakouska k Německu. Není rozhodující, co je možné pro Rakousko, ale co je nutné pro Německo. Tak Gagern znemožňoval novou iniciativu rakouské vlády, která pověřila Schmerlinga, aby navrhl takovou podobu Německa, jemuž by stálo na čele sedmičlenné kolegium a v němž by mělo Rakousko trvale předsednictvo, nebo v jehož stavovském shromáždění by připadlo Rakousku 38 zástupců, kdežto ostatním státům jen 32.⁷

Diskuse o možnosti opravy textu říšské ústavy začala dne 17. března 1849, kdy ústavní výbor předložil Národnímu shromáždění všechny podmínky vlád jednotlivých států. Zpravodaj tohoto výboru (Riesse) dal však jasně najevo, že Národní shromáždění by mělo považovat námitky či požadavky rakouské vlády za „neoprávněné“. Přesto či proto bylo nakonec doručeno, aby příslušný text ustanovení o územním rozsahu německé říše bral na vědomí, že Rakousko do Německa prozatím nevstoupí. Ústava měla pamatovat na příslušnost rakouských zemí k Německu tímto ustanovením: Rakouským zemím zůstává přístup (k Německu) otevřen. Jiná část členů ústavního výboru žádala, aby text § 1 prvního oddílu ústavy byl formulován nadále slovy: „Německá říše sestává z území dosavadního Německého spolku“. V dodatku se mělo hovořit jedině o „poměrech ve vévodství Šlesvickém“, které se „ponechávají k rozhodnutí“. Dále se doporučovalo považovat rakouskou ústavu ze 4. března 1849 za nulitní.⁸

Ke zprávě ústavního výboru byly přiloženy i doplňující návrhy poslanců

⁶ *Stenographischer Bericht über die Verhandlungen der deutschen constituirenden Nationalversammlung zu Frankfurt am Main*, Bd. 8, 5666. (Dále jen SB.)

⁷ *Tamtéž*, 5737–5739. V. Valentin, *Geschichte der deutschen Revolution von 1848–1849*, II, Berlin 1931, 369–370.

⁸ *Tamtéž*, 5795–5796.

Grävella a Bresgena, kteří doporučovali kompromisní řešení: Německorakouské země ať jsou spojeny s Německou říší zvláštním nařízením tak, aby tyto země mohly nadále zůstat v Rakousku. Součástí tohoto kompromisního řešení měla být i změna textu o hlavě státu: titul měl znít „říšský místodržící“. Rakouští poslanci Berger, Sommaruga, Möhring a další spolu s hamburským Heckscherem a jinými (celkem 60 osob!) navrhovali, aby Rakousko bylo spojeno s Německem jako celek v rámci „spolku států“, přičemž společný sněm států (Staatenhaus) by Rakousko obeslalo zástupci všech svých zemí, kdežto sněmovnu (Volkshaus) jenom z provincií náležejících k Německému spolku.⁹

Z dalších zajímavých návrhů na novou podobu německé či německo-rakouské říše uveďme doporučení rakouských poslanců Esterla, Marecka a Gritznera, kteří spolu s berlínským Nauwerckem navrhovali: Protože ani rakouská vláda, ani německý parlament nemají právo nutit národy Rakouska proti jejich vůli vstupovat do jiného státu, mohou být tyto národy připojeny k Německu jen v případě, že takovou vůli vyjádří svobodně lidem zvolení zástupci. Národům italskému, polskému a jihoslovanskému v Rakousku (myšleno zřejmě v rozsahu pozdějšího předlitavského Rakouska?) zůstává zachováno právo kdykoli se připojit k příštím jejich národním státům. O Čechách se tu nehovoří. Wedekindovi z Bruckhausenu se pak zdálo nevhodné přiznávat takové právo i Jihoslovánům, a proto navrhl, aby z eventuálního připojení neněmeckých zemí habsburské říše k Německu byly vyloučeny jen severní Itálie a Halič. Tak by od Rakouska odpadlo skoro 10 mil. obyvatel a zůstalo by celkem 28 miliónů, z nichž 14 patří k Německému spolku a z dalších 14 miliónů je jeden a půl miliónů Němců v Uhrách a Sedmihradsku. Tak by bylo sjednoceno 42 miliónů Němců a zůstalé „cizí národnosti“ budou příliš „rozdrobené a nebudou moci ohrozit Němce.“¹⁰

Kupodivu diskuse nevyzněla proti Rakousku či proti jeho systému, ale naopak u mnoha řečníků převládala averze především proti neněmeckému obyvatelstvu a nadále především proti Slovanům, tedy proti „nepřátelům Němců“, jak tvrdil hned na začátku rokování již zmíněný poslanec Welcker. Jeho projev o tom, že Poláci nenávidí Němce, že i národní citění Italů je namířeno také proti Němcům a že existuje „slovanská žárlivost proti Německu“, sklídl „bouřlivé a dlouhotrvající bravo“ na pravici, u obou center a kupodivu i „na několika místech levice“.¹¹ Mnoha poslancům frankfurtského shromáždění se zdálo Rakousko příliš národnostně komplikované a proto i zaostalé, mělo příliš mnoho „cizích Slovanů“, a proto si přáli „raději malé Německo“ a „Německo na čele s Pruskem“.

Stoupenci levice odmítali spojení s celým Rakouskem zase proto, že je „reakční“, že si podřizuje Lombardii a Uhry a že se spojuje s reakčním Ruskem. Představitelé levice většinou trvali na právu a povinnosti, aby bylo německé Rakousko sjednoceno s Německem. Levice většinou odmítala „stranu dědičného císařství“ a tím i „maloněmeckou“ formu sjednocení Německa. Ovšem i u poslanců z obou levicových parlamentních sku-

⁹ *Tamtéž*, 5798–5799.

¹⁰ *Tamtéž*, 6807, 5859–5860.

¹¹ Na levici převažovalo „syčení“ jako forma nesouhlasu. *SB*, 8, 5803–5806.

pin převažovala občas averze vůči Slovanům (Ruge už z Frankfurtu odešel), a pokud se Eisenmann z Würzburgu vyslovil s uznáním o Polácích a dokonce považoval za možné vážit si i Charvátů, nakonec projevil své skutečné smýšlení závěrečným konstatováním: „Nedá se nic dělat, Němci to nejsou“.¹²

Stoupenci spojení celého Rakouska s Německem či opačně argumentovali nadále ideou o právu a povinnosti Němců šířit „německou kulturu“ na východě a jihovýchodě Evropy. Jihoněmec Fuß z Freiburgu byl přesvědčen, že Rakousko je jako celek svým smýšlením „německé“, a proto by nebylo správné je od Německa „odpuzovat“. Ke stoupcům ideje spojení Rakouska jako celku s Německem se připojil i demokrat J. Fröbel, který sice uznal momentální nemožnost úplného připojení Rakouska k Německu, ale nikoli snad proto, že by byly neněmecké národy v Rakousku příliš „surové“, jak tvrdili někteří jiní autoři a řečníci. Podle Fröbla zakořenily ideje u Charvátů a „Valachů“ víc než v některých zemích vlastního Německa.¹³

Dva rakouští poslanci, Ahrens ze Salzgitteru a Berger z Vídně, by rádi uvítali spojení celého Rakouska s Německem. Ahrens se navíc domníval, že hlavním městem sjednoceného Německa by se měla stát Vídeň. Berger nesouhlasil s míněním, že nelze sjednotit celé Rakousko s Německem. Oktrojírka určitě není posledním slovem z Rakouska na adresu Německa. Berger tvrdil, že rakouský lid se nechce odtrhnout od Německa a domníval se dokonce, že „Češi se dali pohnout k tomu, aby ještě obeslali německý parlament, a oni jej ještě obešlou“.¹⁴

Dne 21. března, čtvrtého dne od přečtení zprávy ústavního výboru, promluvili ještě zpravodajové návrhů a dodatečných dobrozdání. Řečníci většinou opakovali dosavadní argumenty a protiargumenty, které někdy rozmnožovali o širší zahraničně politické otázky. Snad bude vhodné připomenout část projevu poslance Schüllera z Jeny, který vysvětlil, proč revoluce se základními dvěma řídicími ideami – svobodou a národností – neuspěla. Protože jsme (Němci) zprvu ideu národnosti Italům, Polákům a Uhrám odpírali, pomáhali jsme Rakousku potlačovat Italy a Uhry, a nyní je Rakousko ztraceno pro Německo. Chtěli-li jsme jednotné a svobodné Německo, musili jsme je chtít i pro svobodnou Itálii, svobodné Polsko a svobodné Uhry. Neodvážili jsme se pomoci ani Vídni a Německému Rakousku.¹⁵

Po skončení projevů zpravodajů a navrhovatelů přikročilo Národní shromáždění k hlasování. Dobrozdání minoritní části ústavního výboru (nevšímat si Welckerova návrhu a přejít k dennímu pořádku) bylo zamítnuto v poměru 267 : 272. Rovněž většinový návrh ústavního výboru (schválit

¹² *Tamtéž*, 5839–5841.

¹³ *Tamtéž*, 5869. Na jiném místě se pokusím vysvětlit tu pasáž ve vystoupení J. Fröbla, v níž odmítal názory „polských a ruských panslavistů“ o nutnosti „oddělit Rakousko od Německa“.

¹⁴ Tuto zprávu rozšířil např. dopisovatel vratislavského časopisu „Breslauer Zeitung“. V dopise z Prahy, uveřejněném v tomto listu z 16. 3. 1849, čteme: F. L. Rieger prohlásil po rozpuštění říšského sněmu v Řoměřiži, že „půjdem do Frankfurtu a budeme tu hlasovat pro republiku“. *Breslauer Zeitung*, 16. 3. 1849, 682.

¹⁵ *SB*, 8, 5898.

ústavu s modifikacemi přihlížejícími k přáním jednotlivých vlád a s doplněním textu § 1 ve smyslu „ponechat možnost rakouským zemím přístupu k Německu“ nebo i doplnit ustanovení o přenesení císařské hodnosti na pruského krále) byl zamítnut 252 : 283 hlasů. Výsledky hlasování vyvolaly velké rozčarování stoupenců propruského a protirakouského kursu. Druhého dne (22. března) byl zásadně zamítnut původní Welckerův návrh (přijmout ústavu i volební zákon s tím, že nový říšský sněm provede potřebné změny) a teprve kombinovaný návrh poslanců Eisenstückka a Bresgena (Ať se začne projednávat ústava podle jednotlivých paragrafů) byl přijat 286 proti 246 hlasů. Další Eisenstückův návrh, aby Národní shromáždění odmítlo rakouskou oktrojovanou ústavu ze 4. března 1849 však získal jen 174 hlasů, proti se vyslovilo 275 poslanců a 63 poslanci se zdrželi hlasování.¹⁶

Ve Vídni jistě přijali zprávu o tomto hlasování s uspokojením.

Celková nálada ve frankfurtském shromáždění byla v následujících dnech nadále protirakouská. Stále se trvalo na zásadě (§ 1 oddílu I): „Německá říše sestává z území dosavadního Německého spolku“. Další dva paragrafy, které byly namířeny proti zásadě celistvosti rakouské říše, byly sice odmítnuty, ale zároveň byla přijata do ústavy i věta, že říšská ústava a říšské zákonodárství má závaznou moc ve všech německých zemích. Dne 27. března 1849 se celoněmecké Národní shromáždění usneslo, aby „hlava říše“ nesla titul „císař Němců“. To bylo namířeno proti Habsburkům. Druhého dne zvolili poslanci většinou hlasů za „německého císaře“ pruského krále Fridricha Viléma IV.¹⁷

Pruský král však dne 3. dubna 1849 nabízenou hodnost odmítl: její přijetí podmiňoval uznáním říšské ústavy všemi panovníky zemí Německého spolku.

Frankfurtské shromáždění reagovala na toto rozhodnutí rozpačitým usnesením: Slavnostně prohlašujeme, že říšská ústava je platná.

Mezitím reagovala část rakouských zástupců ve Frankfurtu na usnesení z 28. března vystoupením z Národního shromáždění. Dne 15. dubna 1849 se rakouská vláda rozhodla podat proti volbě z 28. března ohrazení a navíc odvolala všechny rakouské poslance z Frankfurtu.¹⁸

3. REAKCE NA OKTROJÍRKU V UHRÁCH

Vyhlášení oktrojované ústavy, podle níž měla být Uherská koruna rozdělena na několik samostatných částí, podnítilo Maďary k novému vzepjetí sil proti nepříteli. Císařskorakouská vojska sice držela Budín a řadu dalších důležitých míst na jihu, severu a východu Uher, ale to zdaleka nestačilo k vítězství nad „odbojnými Uhry“.

Počet císařskorakouských vojsk se sice postupně od jara 1849 zvětšoval,

¹⁶ *Tamtéž*, 5937.

¹⁷ *Tamtéž*, 6065.

¹⁸ Giskra spolu s několika málo dalšími rakouskými poslanci prohlásil, že se tomuto příkaz nepodřídí, ale naprostá většina rakouských poslanců (více než 100) z Frankfurtu odjela. Někteří vrátivší se poslanci byli doma v Rakousku postaveni pod dozor policie. H. Traub, *Květnové spiknutí v Čechách 1849*, Praha 1929, 90.

ale na druhé straně ztráta „národního“ rázu charvátských pluků v důsledku jejich podřízení jednotnému rakouskému velení pod knížetem Windischgrätzem oslabovala bojovou morálku těchto pluků. Ztroskotal v podstatě i nový pokus rozvinout národně dobrovolnické tažení Slováků proti Maďarům. Neupřímnost rakouského velení ve vztahu k Slovákům na území, které obsadilo rakouské vojsko, vedla např. Moravana Matěje Mikšíčka, jednoho z členů nového slovenského čili zimního tažení proti Maďarům, k protirakouským postojům. Mikšíček ještě před 7. březnem 1849 naznačil nepřímou nutnost dohody Slováků s Kossuthem. Tyto své názory projevil Mikšíček otevřeně v dopisech do moravských novin. Jinými kanály se dostaly tyto prokossuthovské sympatie také do pražských časopisů. V březnu 1849 nebylo v Praze a nejbližším okolí „snad ani jediné zdi, kde by nebylo napsáno velikými literami »Eljén Kossuth!«“.¹⁹

Také mezi Slováky vyvolala oktrojírka určité zklamání, ale útoky proti Jelačičovi a volání slávy Kossuthovi v českých zemích nebo mezi příslušníky českých účastníků „zimního tažení“ na Slovensku považoval L. Štúr za „naši velkou škodu a neštěstí“.²⁰ I když na jihozápadním území Slovenska postupoval Windischgrätz (tehdy vrchní velitel císařských vojsk v Uhrách) nepřiznivě vůči Slovákům, nezměnila „Slovenská národní rada“ svůj loajální vztah k habrburskému domu: od Habsburků se očekávalo, že dá souhlas k uskutečnění slovenských požadavků o zřízení samosprávy na vyčleněném území se slovenským obyvatelstvem pod přímým řízením z Vídně. Slovensko (území „Horních Uher“ s převážně slovenským obyvatelstvem) mělo dostat vlastní (zemský) sněm a mělo být zastoupeno v říšském sněmu národů celé habsburské říše. Takový obsah měla petice, na níž se usnesli členové „Slovenské národní rady“ a další přítomní zástupci slovenského obyvatelstva dne 10. března 1849 v Martině.

Tehdy ještě se v Martině nevědělo o rozehnaní říšského sněmu a o vydání oktrojované ústavy. Oktrojírka sice Slováky zklamala, ale „Slovenská národní rada“ přizpůsobila svou petici vydané ústavě a předala ji dne 20. března 1849 císaři Františku Josefovi I. Početná deputace Slováků byla sice v Olomouci císařem přijata, ale dostalo se jí jen nezávazného slibu, že bude zachována zásada národnostní rovnoprávnosti. I když byl zanedlouho Windischgrätz z Uher odvolán (jako velitel utrpěl několik vážných neúspěchů), nepomýšlel habsburský dvůr řešit situaci na Slovensku v duchu slovenské petice.²¹

Na vydání oktrojované ústavy reagovali s údivem a odporem uherští Jihoslované i rakouští Slovinci. Charvátské časopisy „Slavenski jug“ a „Novine Dalmatsko-Hrvatsko-Slavonske“ odsuzovaly hned po první zprávě o událostech v Kroměříži tento „samovolný krok, který dává v sázku nejenom budoucnost habsburského rodu, ale i budoucnost rakouské říše“. Brlić, Kušlan a jiní ze skupiny soustředěné kolem redakce „Slavenski jug“ se začali zanášet myšlenkou spojení Jihoslovanů s Maďary proti kontra-

¹⁹ Traub, c. d., 46. B. Šindelář, *Ohlas maďarské revoluce 1848–1849 na Moravě a ve Slezsku*, Rozpravy ČSAV, 1957.

²⁰ Šindelář, c. d., 37.

²¹ *Slovensko. Dejiny*, Bratislava 1978, 513 ad.

revolučnímu absolutismu v Rakousku.²² Postoj Jihoslovanů a také Čechů velmi pobouřil redakci vládního listu *Österreichischer Correspondent*, který si v čísle z 20. března 1849 stěžoval na to, že „Charváti nyní rýpou“, zřejmě „svedeni od několika německých demokratů“ nyní „nařikají na ústavu“. Také na Slovinci se redakce jmenovaného listu velmi rozčílila za jejich odmítavý postoj k oktrojírce.²³

Vydání okrojírky pobouřilo i část haličských Poláků, kteří nesouhlasili s rozdělením Haliče na polskou a ukrajinskou část. Rakouská vláda však provedla již v lednu a znovu v březnu 1849 v Haliči řadu bezpečnostních opatření proti eventuální možnosti přenesení činnosti polských oddílů bojujících v Uhrách na polské území. Navíc stála na hranicích Haliče ruská vojska.

Aktivní účast několika tisíc Poláků v řadách uherskomaďarské armády, projevy sympatií pro Kossutha a pro maďarskou revoluci v opozičních časopisech Charvátů a vojvodinských Srbů, popřípadě i případy dezercí v charvátských a srbských oddílech,²⁴ projevy sympatií pro Kossutha také v českých zemích – to vše přibližovalo potřebu a možnost smíření a spojení Maďarů se Slovany, především s Charváty a Srby. To si uvědomovala radikální skupina kolem redakce časopisu „*Március Tizenötödike*“ (*Tancsics, Vasváry*), v jehož čísle z 10. března 1849 se psalo o tom, že nestačí nabízet nemaďarským národům jen jazyková a kulturní práva a že nelze trvat na jednostranném „historickém právu“ Maďarů: naopak je třeba promýšlet nové a vhodné základy soužití národů. „*Március Tizenötödike*“ považoval za vhodnou základnu systém „federativních republik, sjednocených pod peštskou vládou“.²⁵

Také představitel uherskomaďarské vlády ve Francii, hrabě Teleki, začal přejímat – zřejmě vlivem polské emigrace – začátkem března 1849 názor na nutnost a možnost usmíření mezi Maďary a Jihoslovany na zásadě práva národů na svébytnost. Dne 7. března psal Teleki Kossuthovi: „... nikoli s Rakušany, ale daleko více se Srby, Charváty a Rumuny by se mělo dojit k dohodě. Nelze-li Rakousko zničit jinak, musí se Uhry přeměnit na konfederativním základ.“ Toto stanovisko dal Teleki ve známost i skupině rumunských emigrantů v Cařihradě, kteří se na něho obrátili s prosbou o vyjádření, jaký postoj zaujímá uherská vláda v národnostní politice.²⁶

Kossuth však tehdy na jaře 1849 tyto návrhy považoval za upřílišněné, zejména ve vztahu k vojvodinským Srbům.

Začátkem dubna 1849 zahájila severní skupina maďarské armády pod

²² Národní noviny, 14. 3. 1849 a 18. 3. 1849. *Karla Havlíčka Borovského Politické spisy* (dále KHBPS), 2/1, 370 a 376. F. Zwitter–J. Šidak–V. Bogdanov, *Les problèmes nationaux dans la monarchie des Habsbourg*, Ljubljana 1960, 66–67.

²³ České listy měly z tohoto stanoviska Jihoslovanů radost.

²⁴ *Istoriya Vengrii*, Moskva 1972, II, 169. Pražské „Občanské noviny“ přinesly 1. dubna 1849 zprávu z „Jihoslovanska“, podle které mnozí příslušníci jižních Slovanů prý říkali: „Bojující proti Maďarům, bojujeme sami proti sobě – proti vlastní svobodě.“ Komentátor k tomu dodal: „Jak je patrné, největšího svého nepřítelů vidějí (Jihoslované) v nynější rakouské vládě“.

²⁵ *Istoriya Vengrii*, II, 170.

²⁶ G. Méreï, *Über die Möglichkeit eines Zusammenschlusses der in Ungarn lebenden Völker in den Jahren 1848–1849*, Acta Hungarica XV, 1960, 256 (podle Kossuth *Emlékkönyv*, II, Budapest 1952, 260).

vedením generála Görgeye vítězný pochod z Ostrihomi na Hatvan s cílem dobýt Komárno. Na jihu vytáhla do boje další skupina vojsk pod vedením generála Perczela ze Szegedu směrem na Vrbas a dále. Vítězství maďarských vojsk nad císařskou armádou povzbudila přívržence Lájose Kossutha v politickém vedení maďarského osvobozenického boje k rozhodujícímu protihabsburskému a protirakouskému kroku. Dne 14. dubna 1849 byla vyhlášena v Debrecíně „Deklarace nezávislosti“, kterou byla habsburská dynastie v Uhrách detronizována. Kossuth se stal „presidentem“ a byl pověřen ustavit novou vládu odpovědnou Národnímu shromáždění. Vítězný postup maďarské armády pod vedením zmíněných a dalších velitelů pokračoval i na začátku května 1849. Třetí skupina maďarské armády pod vedením polského generála Bema úspěšně operovala v Banátě a Bačce. Görgey dobyl Komárno, což mu otevíralo cestu na Vídeň. V zahraničí a především v samé Vídni se vskutku počítalo s touto možností, což ovšem rakouskou vládu velmi polekalo.²⁷

Zprávy o zahájení maďarské protiofenzívy povzbuzovaly evropskou revoluční demokracii. Pro Engelse, který v „Neue Rheinische Zeitung“ sledoval již dříve vývoj událostí v Uhrách, dával vítězný pochod Maďarů řadu podnětů k úvahám o nejbližší budoucnosti vývoje také doma v Německu a v celé střední Evropě. Zvítězí-li Maďaři nad Rakušany, prohloubí-li se pobouření proti zrádcovským Hohenzollernům, pak by se Frankfurt a jižní Německo mohly stát „na čas střediskem nového povstání, které by se opíralo o Uhry“. Opíraje se o dostupné zprávy v tisku, chtěl Engels věřit na začátku května 1849, že „ještě nikdy nebylo vítězství Maďarů tak jisté jako nyní“ a že „maďarská revoluce dobývá vítězství za vítězstvím“. Ještě v posledním čísle „NRZ“ na rozloučenou 19. května 1849 napsal Engels obširný přehled o vývoji války v Uhrách, již přikládal „evropský“ ráz. Vzhledem ke skutečnosti, že v Itálii bylo hnutí za sjednocení a osvobození po březnu 1849 na ústupu, že ve vlastním Rakousku se podařilo rakouské vládě udržet klid, staly se Uhry v dubnu a na začátku května 1849 novou základnou či novým zdrojem eventuálního obnovení celoevropské revoluce. A právě o Uhry se chtěl Engels opírat: o Uhersko se mělo opřít povstání německého lidu na obranu říšské ústavy v květnu 1849.²⁸

4. REAKCE NA OKTROJÍRKU V ČECHÁCH

Rakouská vláda si byla vědoma, že Češi budou zřejmě reagovat na vyhlášení oktrojírky nevaživě, a proto již 8. března 1849 zvala přední činitele české liberální strany — Braunera, Pinkase, Palackého a Trojana — do Vídně k účasti na přípravě zákonů k některým článkům nařízené ústavy. Pozvání a nabídku na tuto spolupráci přijal jen Brauner.²⁹ Zároveň organizovala vláda projevy souhlasu s oktrojírkou, ale tyto akce byly navštěvovány jen úředními osobami a vojáky. Na zprávy vládního rakouského tisku, že „ve Vídni, Olomouci a všude... prý bylo jásání“, odpovídaly

²⁷ *Istorijsa Vengrii*, II, 164–168.

²⁸ *Marx—Engels, Spisy* (dále *MES*), sv. 6, Praha 1959, 468, 483, 492, 518–27.

²⁹ *J. K o č i, Karel Havlíček Borovský a česká liberální strana po rozeznání kromě-říšského sněmu*, Slovanský přehled 1972/2, 180 ad.

pražské „Národní noviny“: „V Praze, kdežto jsme přítomni, nebyla než nespokojenost... Žádný liberální rakouský občan se neradoval.“³⁰ Podobně referoval pražský dopisovatel do „Breslauer Zeitung“: „Zatímco Olomouc a Vídeň iluminovaly, Praha přijala oktrojírku odmítavě.“³¹ Povzbuzen všeobecným rozhořčením mezi lidem a také zprávami o odporu Jiho-slovanů, vyhlásil Karel Havlíček rakouské vládě zásadní opozici: My nebo oni, to je heslo všeobecné! Český národ bude tak dlouho v opozici, až tato vláda padne.³²

Nepříjemnou skutečností na tomto odporu Čechů proti oktrojírce bylo pro rakouskou vládu to, že nařízená ústava „zlou krev u Čechů i Němců vyvolala“ a že „žurnalistika německá jakož i česká rýpe a štve“. Toto dvojí svědectví — pražského dopisovatele do zmíněného vatislavského časopisu a zpráva pražské policie³³ — je věrohodné. Reakce českého i části německého obyvatelstva v Praze na události v Kroměříži byly překvapující. Češi a Němci začali být svorní a jsou „za jedno v nenávisti proti ministerstvu“, které označili za vládu „státního převratu“. Podle dopisovatele do „Breslauer Zeitung“ měl se jeden z představitelů českých liberálů, F. L. Rieger, vyjádřit (za tzv. pochodňového průvodu Prahou „na usmíření mezi národnostmi“): „Půjdeme do Frankfurtu a budeme tu hlasovat pro republiku!“³⁴

Havlíčkovy vyhlášení „opozice“ Vídní nebylo důsledné. Redaktor „Národních novin“ totiž viděl „nepřítele“ jenom v „nehodné vládě“ (a v ní pak především Schwarzenberka hlavně za neúspěšné vedení války v Uhrách!), kterou obviňoval, že porušila sliby „dobrotivého“ císaře. Havlíček výslovně uvedl, že „nynějšímu mladému císaři nelze připisovati nějakou vinu v těchto událostech“.³⁵ Navíc pak sváděl Havlíček vinu za situaci ze 7. března 1849 také na „přepjatce“, tedy na demokraty, kteří „přepjali míru svých žádostí“ (po svobodě!).³⁶ Ani po 7. březnu 1849 nepřipustili čeští liberálové, že jejich politika ve vztahu k Rakousku byla chybná. Nadále se vedení české liberální strany spoléhalo na habsburskou dynastii, na její porozumění pro program „federalizace Rakouska“. Tak vyznělo i „Osvědčení českých poslanců“ z 21. března 1849, které sepsal Fr. Palacký. Čeští poslanci na říšském sněmu sice vyjádřili zklamání nad nesplněnými a „spravedlivými nadějemi“, které vyplývaly ze „zásady národnosti“. „Osvědčení“ se přiznávalo k loajalitě vůči habsburské dynastii a k rakouské vládě v období před březnem 1849 a končilo ujištěním — které vyznělo příliš služebně —, že Češi nadále budou právě v důsledku svého „pravého vlastenectví“ napomáhat k „nepřemožitelné moci a síle Rakouska“, pokud ovšem bude tato moc pocházet od „jeho národa“ (lidu).³⁷

Připomínajíce své zásluhy vůči rakouské vládě z léta a podzimu 1848, doporučovali čeští liberálové zastoupení Havlíčkem rakouské vládě, co má dělat např. v Uhrách: „Kdyby se byla okázala Slovanům dobrá vůle, byla

³⁰ KHBPS, 2/1, 357—362.

³¹ Breslauer Zeitung, 14. 3. 1849, 661 (Dopis z 11. března).

³² KHĚPS, 2/1, 370 a 376.

³³ Traub, c. d., 41 ad.

³⁴ Breslauer Zeitung, 16. a 18. 3. 1849, 682 a 701.

³⁵ K o č í, c. d., 183.

³⁶ KHBPS, 2/1, 391—392.

by též válka v Uhrách s jiným prospěchem se vedla.“ Domnívaje se vskutku, že za současné situace v Itálii a v Uhrách bude rakouská vláda „našeho přátelství nevyhnutelně potřebovat“, byl Havlíček koncem března a začátkem dubna ochoten změnit své dosavadní krédo „Napřed národnost, potom svoboda!“ na novou zásadu: Dá-li nám Vídeň „národnost“, půjdeme proti Maďarům a Italům!³⁸

„Zachovat Rakousko“, tento „náš přirozený spolek“ – od těchto zásad české liberální politiky se nechtěl Havlíček odchýlit ani začátkem května 1849 „ani absolutistickými choutkami naší nynější vlády, ani přemrštěnostmi mnohých zhorka nakvašených hlav, ani rýpáním některých přátel Frankfurtu a Košuta“. To bylo namířeno proti „Občanským novinám“ a „Pražskému večernímu listu“, resp. proti „mnohým našim demokratům, kteří vroucně líbají ruce, které nedávno ještě český národ políčkovaly a políčkovat ještě budou“.³⁹ Jakkoli byl či mohl být Havlíčkův úsudek o Němcích a Maďarech výrazem částečně oprávněné skepse o eventuálním novém vztahu republikánského Německa „k cizím národnostem na německé půdě“ a odrážel i současnou nepřátelskou politiku Lájose Kossutha ke Slovákům a vojvodinským Srbům, přece jen „je politický smysl Havlíčkovy nacionalistické invektivy zcela jasný... Havlíček v daném okamžiku vrátil dýku do zad rozvíjející se spolupráce mezi českými a německými demokraty...“⁴⁰

Zatímco „Národní noviny“ nařikaly po 7. březnu 1849 na „nehodnou vládu“ a trvaly na správnosti svého programu v období od března 1848 do března 1849, skupině tzv. radikálních demokratů bylo rozeznání kroměřížského sněmu podnětem ke kritickému zhodnocení cesty české politiky před 7. březnem 1849. „Byli jsme na cestě ztročilého Slovanstva, a musíme jít cestou svobodného Slovanstva“ – takový závěr vyvodil z nové situace Karel Sabina. „Nová truchlivá doba“ po 7. březnu 1849 „přišla jediné naší vinou“ – napsal Emanuel Arnold. Také Vincenc Vávra Haštalský se vyjádřil podobně: „V národních rozmiškách jsou pohřízeni, šířali jsme se na vlastním těle“, takže i když jsme „na nějaký čas svrhli okovy, znovu jsme se dali spoutat“.⁴¹

Čeští radikální vzdělanci, autoři a redaktoři několika pražských listů, poznávali již před březnem 1849, že „boj jednotlivého národa za úplnou svobodu tak snadno se provést nedá“, a proto začali stále častěji kritizovat „nesvornost národů“. Zejména bylo důležité, aby došlo k dorozumění nejdříve mezi Čechy a domácími Němci. Arnold věřil, že „také u nás již zášť mezi Čechy a „Čechoněmci“ pomíjí, že již velká část našeho lidu „nahlíží, že rozepře o národnost národům obapolnou záhubou hrozí“.⁴² Aktuálním úkolem českých radikálů brzy po 7. březnu 1849 se stalo: „Snášejme se i s Němcem jako svým bratrem!“⁴³

Zdůrazňování zásady spolupráce Čechů a Němců bylo tehdy v březnu

³⁷ *Františka Palackého Spisy drobné*, Praha 1898, 100–101.

³⁸ *KHBPS*, 2/1, 398–401 a 395–397, dále 2/2, 411–412.

³⁹ *Tamtéž*, 493–494.

⁴⁰ K. K o s í k, *Česká radikální demokracie*, Praha 1958, 341.

⁴¹ *Čeští radikální demokraté*, Praha 1953, 273–274, 119–121, 464.

⁴² *Tamtéž*, 246.

⁴³ *Tamtéž*, 123.

a dubnu 1849 již reciproční, Drážďanský časopis německých (saských) demokratů „Dresdener Zeitung“ uveřejnil dne 16. března 1849 článek „Die czechische Demokratie“, v němž se vyjadřovalo „uznání“ českým demokratům na čele s Emanuelem Arnoldem. V závěru tohoto článku se redakce tohoto listu obracela na své čtenáře doma v Sasku a také na Němce v Čechách s upozorněním a výzvou, že je „jejich svatou povinností spolupracovat s Čechy v boji za svobodu!“⁴⁴

Drážďany se staly tehdy v polovině března 1848 centrem rodící se spolupráce německých a českých demokratů v rámci širšího evropského nebo alespoň středoevropského programu obnovy a rozšíření revoluce z Německa přes Čechy do Polska a navázání spojení s revolucí v Uhrách.⁴⁵ Duší tohoto programu byl od konce roku 1848 M. A. Bakunin, který v novém „Vyzvání k Slovanům“ z konce března a začátku dubna 1849 znovu a znovu vybízel Čechy do boje proti rakouskému císaři i proti ruskému caru, proti Jelačičovi a Rajačičovi i proti Palackému a Braunerovi jako „zaprodancům“ rakouské dynastie.⁴⁶

V dubnu a začátkem května 1849 pokračovaly pražské radikální časopisy v podněcování nálad pro pochopení významu a potřeby souběhu českého demokratického hnutí s německým a evropským revolučním hnutím. Nadále se provolávala „sláva Kossuthovi!“. Průběh lidové slavnosti ve Střemovce 1. května 1849 učinil na dopisovatele do vídeňských a německých časopisů mocný dojem: sympatie s Maďary a „entente cordiale“ mezi českými a německými studenty se jim jevila jasným důkazem opozičních protirakouských nálad.⁴⁷

A také redakce „Neue Rheinische Zeitung“ věděla již koncem března 1849 o „slovanské opozici, která se den ze dne lépe organizuje“. Začátkem května 1849 zjišťoval Engels s potěšením, že „Vídeň, Čechy, jižní Německo a Berlín jsou v kvasu“. V souvislosti s oznámením o chystaném průjezdu ruských vojsk přes Horní Slezsko do Uher a o možném vyslání pruských oddílů „do Čech, aby tu udrželo lid na uzdě a bylo zálohou proti Uhrám“, přijímal Engels s potěšením i zprávu o tom, že v Čechách byl „lid sice hanebně zdeptán, ale prahne po pomstě!“⁴⁸

Radikální protirakouské nálady v Praze signalizovaly přípravu tzv. májového spiknutí, které však bylo odhaleno a zmařeno. Z mnoha různých důvodů, které byly v dosavadní literatuře dostatečně vysvětleny — příliš spiklenecká forma připravovaného povstání, nedostatek prostředků, neopatrnost „spiklenců“ a také odpor liberálů proti „dobrodružné cestě“ a jejich přímé udavačství —, podařilo se rakouským orgánům závčas řešit situaci, která vzhledem k průběhu války v Uhrách, se mohla vyvíjet pro Rakousko velmi nepříjemně a nebezpečně.

⁴⁴ Kosík, c. d., 351.

⁴⁵ H. Zessin, *Deutsch-polnisch-tschechische revolutionäre Kooperation im Frühjahr 1849 in Sachsen*, Jahrbuch für Geschichte, Bd. 14, 57 ad.

⁴⁶ V. Čejchan, *Bakunin v Praze*, Praha 1928, 45 a 193–200; Z. Šamberger, *Květnové spiknutí v Čechách roku 1849 a Michal Bakunin*, Slovanský přehled 1980/5, 369.

⁴⁷ Traub, 100–101.

⁴⁸ MES, 6, 383, 477–479. Ale ani v této době nezapomínal Engels na předchozí politiku českých liberálů a na postoj Charvátů, Rusínů a Čechů nebo i banátských Srbů. MES, 6, 435, 440.

ПОЗИЦИЯ АВСТРИЙСКОЙ ИМПЕРИИ ВЕСНОЙ 1849 г.

После того, как в Кромержиже был распущен рейхстаг, а в марте 1849 г. издана „октроированная“ конституция, в Австрии начался новый этап революции, точнее контрреволюция, кульминаировавшая победой австрийской армии над Венгрией в августе 1849 г.

Однако непосредственно после 7 марта 1849 г. ситуация для австрийской реакции начала развиваться еще более неблагоприятно. Во второй половине марта 1849 г. свои военные действия против Австрии обновило королевство Сардинии, антиавстрийские настроения в конце марта и в начале апреля 1849 г. усиливались также и во франкфуртском Национальном собрании, а в конце апреля — начале мая предприняли свое наступление против австрийской армии, находящейся в Венгрии, и местные воинские части, поддержанные польскими и другими добровольцами. И в самой Австрии „октроированная“ конституция вызвала сильный протест. Со второй половины марта 1849 г. начали формироваться предпосылки сближения немецких демократов в Саксонии и в Праге. И именно весной 1849 г. в связи с критикой тогдашнего поведения чешских депутатов в императорском рейхстаге в радикальных кругах Вены и Кромержижа вновь стало укрепляться убеждение в необходимости совместных действий отдельных народов против общего врага. Стремление к преодолению традиционных антипатий и враждебности между народами Австрийской империи не перестает представлять собой важную тему марксистской историографии.

